

בעיטות הכרעה מ-11 מ' בכדורגל –

המאבק על הזיכרון ההיסטורי והזווית הישראלית

אודי כרמי¹, רוני לידור², מיכאל בר-אלי³

¹ המכללה האקדמית תל חי

² המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

³ אוניברסיטת בן גוריון בנגב

תקציר

הדרמה שמחולל דו-קרב בעיטות ההכרעה – בעיטות העונשין מ-11 מ' במשחק הכדורגל – מעלה את ערכו כריטואל דרמטי החורף את גורל המשחק ומסב את תשומת הלב של קהל הצופים העוקב בדריכות אחר כל בעיטה. הדו-קרב בין הבועט לשוער הוא אחד מרגעי השיא של משחק הכדורגל, המרתק לא רק את קהל הצופים אלא גם חוקרים במדעי הספורט השונים (כמו פסיכולוגיה של הספורט והיסטוריה של הספורט), אנשי תקשורת ופרשני ספורט, מאמנים ושחקנים. אין פלא אפוא, שמדינות שונות נאבקו על היוקרה שנלוותה להמצאתו של אירוע בעיטות זה. זכות היוצרים על "הפטנט", שמעביר את ההכרעה מכוח עליון (גורל) לבני האנוש (שחקני הכדורגל), נחשבה משאב יקר ערך מבחינת היוקרה הלאומית. ארבע מדינות – ספרד, גרמניה, מלזיה וישראל, טענו לבעלות על משאב זה והנציחו את חזקתם עליו באמצעות ייצוגים מוחשיים שונים כמו אצטדיון והיכל תהילה וייצוגים בלתי-מוחשיים כמו מסורת. מטרת מאמר זה היא לבחון כיצד סעיף חוקתי של משחק הכדורגל, שאימץ רשמית הארגון FIFA בשנת 1970, נעשה משאב יוקרתי שמעורר פולמוס ציבורי, בעיקר עבור מדינה כמו ישראל המייחלת להכרה בין-לאומית. אנו סוקרים במאמר את ציוני הדרך העיקריים שעברו בעיטות ההכרעה בכדורגל במשך השנים, מסבירים מדוע מסורת ספורט נתפסת כמשאב לאומי בקרב קובעי מדיניות ופעילים בספורט, ומציגים ארבע גרסאות שונות המייחסות לעצמן את המצאת בעיטות ההכרעה במשחק הכדורגל במתכונתן העכשווית. לצערנו לא ניתן להכריע בוודאות מיהו המנצח בקרב הגרסאות. עם זאת, אלו שהמציאו את ריטואל בעיטות ההכרעה הנוכחי יכולים, לזקוף לזכותם המצאה של אירוע ספורט ייחודי המשמש זירה מרתקת למחקר רב-דיסציפלינרי.

תאריכים: זיכרון היסטורי, כדורגל, בעיטות הכרעה מ-11 מ', היסטוריה של הספורט.

ענפי הספורט השונים מתפתחים בהתמדה ומשנים את צביונם במהלך השנים, בין השאר, עקב השינויים היוזמים שמוסדות הספורט עורכים בחוקי המשחק ובכלליו (Eaves et al., 2008). לתיקונים ולשינויים, בעיקר בענפים קבוצתיים כמו כדורגל, יש כמה מטרות: האחת, לספק עניין לקהל הצופים; השנייה, לשפר את ביצועי השחקנים; והמטרה השלישית היא להגביר את התחרותיות ביניהם ולהגן על בריאותם (Schoenfeld, 2023). לא תמיד אפשר לחזות את ההשלכות של השינויים על אופיו של המשחק. לדוגמה, הגדלת מכסת חילופי השחקנים בכדורגל שיפרה את הביצועים הפיזיים של השחקנים (Ayabe et al., 2023) ואוששה אותם במהירות (Meyer & Klatt, 2021). הכנסת שיטת ה"וואר" (Video Assistant Referee - VAR), תרמה להעלאת מספר המסירות, הפחיתה את מספר מצבי הנבדל, העלתה את מספר בעיטות העונשין מ-11 מ', האריכה את משך המשחק הכולל (Oliveira et al., 2021) והפחיתה את מספר הפגיעות הגופניות במהלך המשחק (Beaudouin et al., 2019).

אחד השינויים הדרמטיים ביותר שהתחולל בחוקת הכדורגל היה אימוץ בעיטות הכרעה מ-11 מ' (penalty shoot-out), ועל כך יעידו אחוזי הצפייה הנוסקים בעת קיום ההליך (Jordet et al., 2007). באירוע זה שופט המשחק מזמין את שני הקפטנים של הקבוצות היריבות ומטיל מטבע הקובע את השער שבו ייערך דו-קרב הבעיטות. לאחר מכן הוא מטיל מטבע בשנית כדי לקבוע איזו מהקבוצות תבעט ראשונה. קהל הצופים נדרך לקראת האירוע, והמתח מגיע לשיאו כשהשוער ניצב בשער והבועט הראשון מתחיל לנוע לעבר הכדור. הבעיטה, שנמשכת פחות מחצי שנייה, שוברת את הקיבעון במשחק ומכריעה אותו (Palacios-Huerta, 2014). ההליך שתואר לעיל אומץ על ידי פיפ"א, התאחדות הכדורגל הבין-לאומית (FIFA - Fédération Internationale de Football Association) בשנת 1970 כפתרון למשחקים שבהם נדרשת הכרעה לאחר תום זמן ההארכה.

עם אימוצן של בעיטות ההכרעה נפתח פולמוס בין-לאומי על זכויות היוצרים שלו בין ארבע מדינות: ספרד, גרמניה, מלזיה וישראל. פולמוס זה יוצא דופן משום ששינויים תקנוניים הם, בדרך כלל, סוגיה רגולטיבית חסרת ברק, ולא ניטש מאבק על 'זכויות היוצרים' שלהם. אלא שבמקרה שלפנינו הפיח ההליך החדש במשחק רוח חדשה והכריע אותו באופן צודק לאחר שנקלע לקיבעון. השינוי התקנוני היה דרמטי, משום שהוא העניק למשחק סיום מותח ולכן שימש בסיס למחקרים רבים (Palacios-Huerta, 2014). ממצאי השיטה החדשה לא תוגמלו מבחינה כלכלית, כנהוג בהמצאת פטנטים (גם בעולם הספורט) (Olowononi, 2022), אלא זכו בכבוד לאומי וביוקרה במדינותיהם. הוענק להם יחס מיוחד השמור לדמויות מופת שייצגו אותן בכבוד ופתחו מסורת חדשה בענף הספורט הפופולרי ביותר בעולם. יש להניח שהמאבק התודעתי שניטש על זכויות היוצרים של בעיטות ההכרעה נולד בשל הדרמה שיצר ההליך והריגוש שהוא עורר בקרב הצופים, שלא כמו שינויי תקנון אחרים שהשפיעו באופן צנוע, יחסית, על אופי המשחק. מטרת המאמר היא להראות כיצד שינוי תקנוני נעשה קניין רוחני שעל זכויות היוצרים שלו נאבקות ארבע מדינות. נציין שמאמרים שפורסמו בנושא בעיטות ההכרעה החמיצו כמה מהגרסאות וצינו רק את תביעתן של המדינות להכרה בהמצאתן. כך לדוגמה, ורניק (Wernicke, 2018) מקדיש בספרו העוסק בהיבטים שונים של משחק הכדורגל פרק קצר על יוצרי בעיטת

ה-11 מ' בכדורגל. הוא מדווח על יוצרים משתי מדינות בלבד: גרמניה וספרד. הוא אינו מזכיר את התרומה של היחידים מישראל וממלזיה לאימוץ בעיטות אלו ככלי להכרעת משחקים.

הגרסאות השונות שהעלו ארבע המדינות כהצדקה לתביעתן והדרך שבהן הן הנציחו את ממצאי החידוש התקנוני נדונות במאמר זה. המאמר אינו מתיימר לפסוק בשאלה לאיזו מדינה יש לייחס את המצאת דו-קרב הבעיטות כמנגנון להכרעת משחקים. ייתכן שחלק מהגרסאות הומצאו, וייתכן שלכולן יש אחיזה כלשהי במציאות, כיוון שהן רווחו באופן לא רשמי במקומות שונים בעולם לפני שפי"א אימצה אותן. המאמר מתמקד במאבק התודעתי על זכות היוצרים, בעיקר מתוך נקודת מבט ישראלית, ועל תרומתה של המסורת הלא-מוחשית של הספורט להעלאת מעמדה של האומה בזירה הבין-לאומית. בתוך כך נדון ביחס שבין הזיכרון המשותף להיסטוריה. שני מושגים אלה קשורים זה בזה אך אינם זהים. את התשתית המושגית לחקר הזיכרון שהזכרים לא חוו ולתיאורו הניח מוריס הלבוקס בשנות העשרים של המאה ה-20. 'זיכרון' זה מועבר באמצעות סוכני זיכרון ומטרתו לעצב תמונת עבר לצורך גיבוש דמותו הייחודית של הקולקטיב (Halbwachs, 1980; Olick et al., 2011). פייר נורה הבחין בין היסטוריה, המנסה לשחזר את מה שהיה ואיננו עוד, לבין הזיכרון, שהוא תופעה דינמית המשחזרת את אירועי העבר באופן בררני. נורה טען שהזיכרון הקולקטיבי מתקיים בחברה בנפרד מזיכרון היחידים ונמצא מעבר לחווייתם הפרטית (נורה, 1993). כלומר לא מדובר במצבור של זיכרונות. אף שהזיכרון הקולקטיבי תלוי ונישא בתודעתם של יחידים, הוא נוצר כתוצאה מתהליכי עיצוב חברתיים (בר און, תשס"א). במילים אחרות, הזיכרון הקולקטיבי הוא תהליך חברתי מתפתח (כרמי, 2025).

אימוץ בעיטות ההכרעה מ-11 מ' חרג בהרבה מעבר לשינוי בתקנון המשחק. המאמר הנוכחי מתמקד אומנם רק במאבק הגרסאות השונות שהעלו ארבע המדינות כהצדקה לתביעתן להנציח את ממצאי החידוש התקנוני, אך יש להדגיש שהספרות האקדמית קיימה דיון רחב ומגוון על היבטים שונים של בעיטות הכרעה אלו – כלכליים, חברתיים, פסיכולוגיים ותקשורתיים (Jordet, 2024; Littleton, 2015; McCrum, 2024; Palacios-Huerta, 2014). מאמנים ושחקנים נדרשים להתכונן פיזית ומנטלית לבעיטות ההכרעה. אנשי תקשורת החלו לסקור בהרחבה את אירועי הבעיטה. כלכלנים ופסיכולוגים החלו לחשב את סיכויי ההבקעה של הבעטים תוך הבאה בחשבון של גורמים כמו סדר הבעטים, משחק בית או משחק חוץ או הצלחה קודמת (Jordet, 2024). בעיטות ההכרעה הפכו אפוא לתופעה גלובלית המרתקת את אלו המשחקים כדורגל ואת אלו הצופים בו. מטרת המאמר היא להתחקות אחר עיצוב הזיכרון הקולקטיבי של מדינות באמצעות אסדרה טכנית, לכאורה.

קיצור תולדות ההכרעה בכדורגל

משחקי כדורגל המשוחקים במהלך עונת הכדורגל הרגילה מורכבים משתי מחציות של 45 דקות כל אחת, ובסך הכול 90 דקות במשחק השלם. במשחקים אלה אפשר לסיים את ההתמודדות בניצחון, בהפסד או בשוויון ללא הכרעה בין שתי הקבוצות. ואולם, בטורנירים ייחודיים וקצרים בכדורגל, המתבססים על שיטת ההוצאה הישירה, קבוצה מתקדמת לשלבים הבאים באמצעות ניצחון על הקבוצה היריבה והוצאתה מסבב המשחקים בטורניר. במשחקים אלה נדרשת הכרעה בתום

90 דקות משחק כדי לקבוע איזו קבוצה תעלה לשלב הבא. בתוצאות שוויון נדרשת הארכת זמן של 30 דקות המאריכה את משך המשחק ל-120 דקות. הארכת המשחק היא הליך מקובל גם בסוגי ספורט אחרים שבהם לא הושגה הכרעה בתום זמן המשחק הרגיל, אך משכה במשחק הכדורגל הוא ארוך יותר. הארכה של 30 דקות היא למעשה 33% מזמן המשחק הרגיל בכדורגל. לעומת זאת, במשחק כדורסל משך ההארכה הוא חמש דקות – 12.5% בלבד מזמן המשחק הרגיל הנמשך 40 דקות. במשחק הכדוריד תוספת זמן הארכה היא 16.6% מזמן המשחק הרגיל – 10 דקות הנוספות על 60 דקות זמן משחק. במשחק הכדורעף קוצר הניקוד הנדרש להכרעה במערכה החמישית ל-15 במקום 25 נקודות. גם בענפי ספורט אישיים קיימות הארכות זמן קצרות. בטניס, לדוגמה, זמן ההארכה של שובר שוויון בסיום מערכה מקביל למשך שני משחקונים, כ-2.5% בלבד מזמן המערכה כולה. בטורנירים גדולים בטניס, שבהם משחקים חמש מערכות, לא מקיימים שובר שוויון במערכה החמישית. לדוגמה, כדי להימנע מעומס יתר על השחקנים הוחלט בטורניר ווימבלדון ב-2019, כי במקרה של שוויון 12 במערכה החמישית ייקבע המנצח בשובר שוויון (מקל ואח', 2021).

ממחקרים שנערכו על ביצועי שחקני כדורגל בזמן הארכה אנו למדים שהארכת הזמן במשחק הכדורגל משפיעה באופן שלילי על השחקנים מכל בחינה: פיזיולוגית (Russell et al., 2015), מכנית (Field et al., 2020), טכנית (Harper et al., 2014), ביצועית (Russell et al., 2015) ודיוק (Harper et al., 2014). לרוב הארכת המשחק לא תורמת להכרעתו, ועל כך יעידו מספר השערים הנמוך לדקת משחק בזמן ההארכה לעומת מספר השערים במהלך 90 דקות המשחק הרגיל (Kubayi & Toriola, 2019).

במהלך השנים נקטו מוסדות כדורגל לאומיים ובין-לאומיים שיטות שונות כדי לפתור את הסוגיה של תוצאת שוויון (אי-הכרעה) בתום המשחק. בתחילת שנות השישים הוחלט על משחק חוזר בין הקבוצות ובמקרה של שוויון במשחק השני הוחלט לקיים משחק שלישי. הריטואל החוזר התיש את השחקנים וחלק מהקהל איבד את העניין בסדרה הלא נגמרת. בסוף שנות השישים עלה רעיון לקבוע את תוצאת המשחק באמצעות הטלת מטבע או על ידי שליפת פתק מכובע. רעיון זה עלה כבר בשנות החמישים ושימש פתרון דחוק למצוקה. אי-שביעות הרצון מההגרלה כאמצעי להכרעת משחקים עודדה חיפוש אחר אמת מידה מוחשית, המשקפת את יתרונה של אחת הקבוצות על יריבתה, גם מבלי שהצליחה לכבוש את שער. הוחלט שבמקרה של שוויון אחרי הארכה יקבע את הניצחון מספר בעיטות הקרן של כל קבוצה שבוצעו במהלך המשחק. ההיגיון בבסיס ההחלטה היה שמספר בעיטות הקרן מבטא את איום הקבוצה על שער יריבתה, ולכן את שליטתה במגרש (מחר הגמר על גביע הנשיא', 1950).

בשנות השישים הייתה ההגרלה הפתרון המועדף במפעלי הכדורגל השונים. העיקרון המנחה של השיטה הזו היה חתירה לאובייקטיביות על ידי מתן הזדמנות שווה לשתי הקבוצות. אלא שהשיטות – על אף היותן מאוזנות – ספגו ביקורת קשה משום שהן קבעו את תוצאת המשחק באמצעות אמות מידה לא מוחשיות, כמו מזל. הכרעת משחקים באמצעות הגרלה הותירה טעם מר לקבוצה המפסידה (וגם לזוכה), משום שהייתה אקראית ולא ביטאה את המאמץ הספורטיבי שהושקע בהתמודדות.

הניסיונות לבסס את הניצחון בכדורגל על הגורל העיוור לא אומצו בחום על ידי הקבוצות והאוהדים. זאת ועוד, קרה שקבוצות שהפסידו בהגרלה טענו שהולכו שולל בשל הליך לא הוגן (לוקאש וכחן, 2025).

ההתמודדות של תוניסיה עם מרוקו היא דוגמה לכישלונה של ההגרלה כפתרון לקביעת תוצאה של משחק. בשנת 1962 הפסידה תוניסיה למרוקו בהטלת מטבע במשחק שהתקיים בפרמו, סיציליה. בשנת 1968 התמודדו שתי המדינות במוקדמות המשחקים האולימפיים ומרוקו שוב זכתה בהגרלה. ביוני 1969 התקיים המשחק השלישי בהיסטוריה בין מרוקו לתוניסיה במוקדמות הגביע העולמי. המשחק נערך במגרש ניטרלי – במרסי, צרפת. הקבוצות סיימו את ההארכה בתוצאת שוויון (2:2), ולא נותרה ברירה אלא להכתיר את המנצחת באמצעות הטלת מטבע. המטבע הוטל ומרוקו זכתה בהגרלה ובכרטיס לגביע העולמי. תוצאת ההגרלה הייתה הקש ששבר את גב הגמל מבחינתה של תוניסיה חסרת המזל. ההתאחדות לכדורגל התוניסאית מיאנה לקבל את צו הגורל ושיגרה מכתב לפיפ"א שבו קבלה על ההליך הבלתי תקין של ההגרלה, וצירפה תמונות וסרטונים המוכיחים, כביכול, את טענותיה. ועדת החקירה שמינתה פיפ"א אישרה את ההליך לאחר שלא מצאה בו פגם. סאגה זו עודדה את פיפ"א לחפש פתרון טוב יותר מאשר הכרעת המזל (Miller, 1999).

מקרה דומה אירע בישראל. בעונת 1963-1964 התקיים גמר הגביע הארוך ביותר בתולדות מפעל גביע המדינה בכדורגל. ב-30 בספטמבר 1964 התמודדו 'מכבי' תל אביב ו'הפועל' חיפה על הבכורה באצטדיון בלומפילד לעיני 20 אלף צופים. אף קבוצה לא הצליחה להבקיע את שער יריבתה עד שבדקה ה-82 למשחק כבש שלום שיקוהו 'מכבי' תל אביב את שער 'הפועל' חיפה. צהלת אוהדי הקבוצה לא נמשכה זמן רב, משום שכעבור ארבע דקות כבש רובי (ראובן) יאנג את שער השוויון. לאחר הארכה של 30 דקות נותרה תוצאת המשחק בעינה. באין ברירה קבע שופט המשחק מנחם אשכנזי תיקו ומשחק חוזר. לצופים שהגיעו לצפות במשחק השני שהתקיים ב-10 בנובמבר 1964 היה מעין דְּזֵ'ה-וּו (Déjà-vu): אותו אצטדיון, אותו שופט, אותה תוצאת התיקו שנקבעה בהארכה (בדקה ה-102) על ידי שיקוהו 'מכבי' וויקטור יאנג 'הפועל' (בדקה ה-108), בן דודו של רובי. 12,000 הצופים, שייחלו לניצחון קבוצתם, עזבו את האצטדיון במפח נפש. המשחק השלישי נקבע ל-8 בדצמבר 1964 בקריית חיים, ובו נפלה לבסוף ההכרעה: 'מכבי' תל אביב גברה על 'הפועל' חיפה בתוצאה 2:1 והגביע הוענק לקבוצה הזוכה ('הגביע הוא שלנו!', 1964).

דו-קרב בעיטות מ-11 מ' במקרה של שוויון לאחר הארכת המשחק כפתרון לקיבעון במשחק עלה כבר בשנות החמישים של המאה הקודמת במדינות שונות באירופה, אך לא עוגן בחוקה הבין לאומית. הליך ההכרעה עשה שימוש במנגנון הענשה של הקבוצה המפרה את כללי המשחק, והוא בעיטת 11 מ'. ויליאם מק'קרום (McCrum), האירי, היה הראשון שהציע להתאחדות הכדורגל האירית את התקנה, ובעקבותיה אימצה אותו ההתאחדות האנגלית (McCrum, 2024). בשנת 1891 נבעטה בעיטת העונשין הראשונה מ-11 מ' בשל הפרת חוקי המשחק.¹

¹ אתר מוזיאון ההגירה האירי. פרטוקול ההחלטה על אימוץ בעיטות העונשין מ-11 מטר, 1891: <https://web.archive.org/web/20071007012059/http://ssbra.org/html/laws/IFABarc/pdf/1891/1891min.pdf>

בסוף שנות החמישים של המאה ה-20 נוסה הליך ההכרעה במקרה של שוויון גם בישראל (ואם לא תיפול הכרעה ייקבעו בעיטות ה'11', 1959). כל קבוצה הייתה זכאית לחמש בעיטות רצופות לשער היריבה. במקרה של שוויון לאחר הבעיטות הטיל השופט מטבע שקבע את תוצאת המשחק ('מכבי יפו זכה בהגרלה בגביע טורניר הפרברים', 1963). מתחילת שנות השבעים ואילך הוחלט על סדרה של חמש בעיטות הנבעטות לסירוגין² (McGarry & Franks, 2000). אם לא מושגת בהן הכרעה, הקבוצה שעולה ליתרון בהבקעת שער יריבתה מוכרזת כמנצחת. כל שחקן מורשה לבעוט פעם אחת בלבד. נציין שלאחרונה התעוררה ביקורת על בעיטות 11 מ' כפתרון "צודק" יותר מאשר החלופות האחרות. מחקר שהתפרסם בשנת 2021 הצביע על היתרון המשמעותי שיש לקבוצה הבועטת ראשונה לשער יריבתה (Csató, 2021).

בשנות התשעים הונהגה שיטה נוספת – שיטת "שער הזהב" (GG – Golden Goal), שכונתה גם "מוות פתאומי". על פי שיטה זו, הקבוצה שהבקיעה את השער הראשון בזמן ההארכה זכתה במשחק, והוא הופסק לאלתר. שער הזהב הראשון נכבש במשחק הגמר של היורו בשנת 1996 שבו ניצחה נבחרת גרמניה את נבחרת צ'כיה. שער הזהב הראשון שנכבש בגביע העולמי בכדורגל היה בשנת 1999 ובו ניצחה נבחרת צרפת את נבחרת פרגוואי. בשנת 2003 החליטה פי"א על הנהגת שיטת "שער הכסף". לפי שיטה זו, קבוצה המובילה בסיום המחצית הראשונה של ההארכה מנצחת את המשחק, והוא מסתיים עם תום המחצית. משנת 2004 ואילך המשחקים נמשכים עד לתום זמן ההארכה ומוכרעים בדו-קרב בעיטות מ-11 מ'.

השינוי בכללים והנהגת שערי הזהב והכסף וביטולם לאחר מכן עוררו ויכוח על מידת תרומתם להתפתחות הכדורגל ולהנאת הצופים מהמשחק. ברוקאס וקרלו (Brocas & Carrillo, 2004) טענו ששילוב של כלל גול הזהב והענקת שלוש נקודות עבור ניצחון במקום שתי נקודות (מאז 1994), הוא מתכון מבטיח על פי תורת המשחקים להעלאת המוטיבציה של השחקנים להכריע את המשחק כבר בשלבי המוקדמים. כך או אחרת, ממעקב אחר טורנירים גדולים נמצא כי באחוז ניכר של המשחקים לא השיגה הארכת הזמן הכרעה, ונדרשו בעיטות עונשין כדי לקבוע איזו קבוצה מנצחת (60.8% במשחקי הגביע העולמי, 61.3% במשחקי אליפות אירופה ו-92% במשחקי אליפות יבשת אמריקה (מקל ואח', 2021).

המתח והעניין שנלוו לבעיטות ההכרעה עלו עם השינוי שחל בכללי המשחק בשנת 1997 ושעל פיו ניתנה לשוער האפשרות לנוע לאורך הקו בזמן הבעיטה. לפני כן חויבו השוערים לעמוד ללא תנועה עד לביצוע הבעיטה. תנועת השוערים חוללה שני שינויים עיקריים: האחד, הבעיטות לשער חייבו את הבועט לחזות את כיוון קפיצתו של השוער בשעה שהוא מנסה לתעתע בו בתנועתו. השני, שיעור ההצלחות של הבעיטות עלה לעומת שיעורן בתקופה שבה השוער עמד ללא תנועה (Dalton et al., 2015).

הדרמה שמחולל דו-קרב הבעיטות העלתה את ערכו כריטואל דרמטי החורף את גורל המשחק ומסב את תשומת ליבם של המוני צופים העוקבים בדריכות אחרי כל בעיטה. אין פלא שמדינות שונות נאבקו על היוקרה שנלוותה להמצאתו. זכות היוצרים על "הפטנט", שמעביר את ההכרעה מכוח עליון (גורל) לבני האנוש (שחקני הכדורגל), נחשבה משאב יקר ערך מבחינת היוקרה הלאומית. ארבע המדינות טענו

² נתונים שנאספו מגביעי העולם ומאליפויות אירופה בין השנים 1982-1998 מצביעים על הצלחה של 133 הבקעות שער מתוך 176 בעיטות, שהן 75.6 אחוזי הצלחה.

לבעלות עליה והנציחו את חזקתן על ההמצאה באמצעות ייצוגים מוחשיים שונים כמו אצטדיון והיכל תהילה ובלתי מוחשיים כמו מסורת. בטרם נציג את גרסתן ננסה להבין כיצד סעיף חוקתי נעשה משאב יוקרתי שמעורר פולמוס ציבורי, ובעיקר עבור מדינה כמו ישראל המייחלת להכרה בין-לאומית.

מסורת ספורט כמשאב לאומי

כדורגל הוא ענף הספורט הפופולרי ביותר בעולם ולו מיליארדי אוהדים. בשנת 2022 השתתפו כחמישה מיליארד בני אדם בגביע העולמי בכדורגל בדרכים שונות (צפייה, רכישת מותגים ומעורבות ברשתות חברתיות), וכ-1.5 מיליארד צפו במשחק הגמר בין צרפת וארגנטינה, שהוכרע בבעיטות 11 מ'.³ פיפ"א היא ארגון הספורט הגדול בעולם ועימו נמנות 211 מדינות. לנוכח התפוצה הרחבה של המשחק בעולם ולאור מעמדו החשוב בזירה הבין-לאומית, מדינות רבות שואפות להשפיע עליו ולהטביע בו את חותמן. דרך אחת היא הכשרת כדורגלנים מצטיינים וקצירת הישגים במפעלים בין-לאומיים. בן-פורת טוען שהצטיינות בכדורגל בזירה העולמית היא משאב סימבולי התורם לגיבוש הזהות הלאומית (בן-פורת, 2010). דרך אחרת היא השתתפות בהחלטות גורליות שתורמות להתפתחותו של הענף. שתי הדרכים מעלות את מעמדה של המדינה בזירה הבין-לאומית ומבטיחות את מקומה ב'היכל התהילה' של הספורט ומחוצה לו. סביב הישגים אלה מתפתחת מסורת לאומית המטופחת באמצעות סיפורים ומונחת מדור לדור (Smith, 2006).

סיפורים שאנשים מספרים זה לזה על חייהם ועל עברם הם משאב בלתי מוחשי שמעוגן באובייקטים מוחשיים כמו פסלים, כרזות, היכלי ספורט, היכלי תהילה, חפצים ומדים (Ramshaw, 2019), ואובייקטים מופשטים כמו שפה, טרמינולוגיה מקצועית או המצאת כללים, כבמקרה שלפנינו (Berra, 2010). הסיפורים הם אבן יסוד ביצירה של מסורת ובעיצובה. במילה מסורת מגולם השורש מס"ר, המסמן את הכרחיותה של דינמיקה בין-אישית. נוסף על כך, שורשה של המילה מסורת מופיע גם בשם התואר מסור, כלומר נדרשת רציפות כדי להטמיעה בחיי הקהילה עד שתתקבע לדפוס 'טבעי' ומקובל. המסירה משמרת את העבר כזיכרון חי ומשפיעה על ארגון החיים בהווה (בן לולו, תשפ"א). הזיכרונות אמנם ניזונים מאירועי העבר אך הם אינם מקובעים בו (נורה, 1993).

וילסון טוען שהזיכרון הלאומי הוא תוצר של פעילות דינמית המגבשת את קשרי הגומלין החברתיים (Wilson, 2009). יאנג טוען שהזיכרון אינו נוצר בחלל ריק ומניעיו לעולם אינם טהורים (Young, 1993). ואכן, הזיכרונות נכנעים למניפולציות פוליטיות ומקבלים ללא ערעור השמטה של פרטים בלתי נעימים המפריעים ביצירת מסורת חדשה (Rodney, 2012). הדיאלקטיקה של הזיכרונות עם צורכי ההווה מאפשרת למסורת להסתגל לשינויים ולאמץ זיופים היסטוריים, ולכן יש לה תוחלת חיים ארוכה ותפקיד חשוב בהבניה של תודעה וזהות לאומית. זהות זו מבדילה את האומה מאומות אחרות, מקנה תחושת גורל משותפת ומעניקה תחושת עליונות על פני אומות אחרות (Aughey, 2007).

מדינות שואפות לנכס את הזיכרונות לעצמן ולעצב אותם על פי האינטרסים שלהן. מדינות נרתמות למאבק על הזיכרון ההיסטורי ועל החזקה בו (Hall, 2008). אחד הנושאים המצויים במחלוקת בתחום הספורט הוא זכות הבכורה על מקורם של

³ ראו אתר וואלה ספורט, <https://sports.walla.co.il/item/3552623>

ענפי הספורט השונים. הקושי המתודולוגי לקבוע מתי והיכן עשו ענפי ספורט את צעדיהם הראשונים מקורו בראש ובראשונה בחילוקי דעות באשר להגדרתם כענפי ספורט מודרניים. חילוקי הדעות נסבים סביב השאלות איזו גרסה של משחק קדום נחשבת לאב הקדמון של הספורט המודרני: היכן ומתי נוצרה גרסה זו? שאלות אלה אינן אקדמיות בלבד – הן חורגות מתחום הספורט ומשפיעות על יוקרתה של המדינה ועל מעמדה. לדוגמה, מאבק אקדמי סוער התקיים על מקורם של הסיוף (פאנון וזמרי, 1960; van Bottenburg, 2001), הטניס (Gillmeister, 2008), ואפילו של הכדורסל (Grundy et al., 2014), ענף שלכאורה אין עוררין על מקורו האמריקני. נציין שלמסורת ולהנצחה יש פן כלכלי לא מבוטל. הן מקדמות הפקת רווחים ממכירת מוצרים מעוררי נוסטלגיה (Lake, 2018).

הכדורגל הוא אחד מהמחוללים היעילים ביותר לעיצוב הזיכרון של יחידים ושל החברה ולכן נחשב משאב נחשק ביותר (Failey, 2003). משחקים בולטים, מאבקי ספורט והתעלות אנושית יכולים לשמש אבני דרך בחייה של קהילה ושל אומה כבר בעת התרחשותם. הסיקור התקשורתי האינטנסיבי של הכדורגל מאפשר גם למי שלא נכח באירועי ספורט חשובים לחלוק את החוויה כאילו חווה אותה באופן בלתי אמצעי (Snyder, 1991). גפני ובייל טוענים שצפייה באירועי ספורט היסטוריים מעניקה תחושה קיבוצית של "להיות חלק מהיסטוריה בהתהוותה" (Gaffney & Bale, 2004, p. 25). רגעי ההכרעה הם רגעים דרמטיים ביותר ומעוררים תשומת לב ציבורית רחבה ביותר. אין פלא אפוא שניטש מאבק גרסאות על המצאת בעיטות העונשין מ-11 מ' הקובעות את זהות הקבוצה המנצחת. כל צד בפולמוס הבין-לאומי על זכויות היוצרים של ההמצאה דאג להעתיר כבוד על נציגו ופיאר את שמו בדרכים שונות.

מאבק הגרסאות

אנו מציגים ארבע גרסאות שונות של המצאת בעיטות העונשין מ-11 מ': הגרסה הספרדית, הגרסה הגרמנית, הגרסה המלזית והגרסה הישראלית. אנו מבקשים להדגיש כי אין באפשרותנו לקבוע איזו גרסה אמינה יותר מזולתה, וקביעת זכויות היוצרים של הליך הכרעה זה אינה במוקד הדיון שלפנינו.

הגרסה הספרדית

באוגוסט 1957 פרסם עיתונאי ספרדי ידוע בשם רפאל בלסטר (Ballester) מאמר בעיתון מקומי של העיר קדיז (Diario de Cádiz) ובו המליץ על בעיטות מ-11 מ' לשם הכרעתם של משחקי כדורגל, ולכן נתפס כממציא הבעיטה (Palacios-Huerta, 2014).⁴ המאמר התפרסם לאחר משחק גמר הגביע בין הקבוצות אתלטיק קלאב דה בילבאו (Athletic Club de Bilbao) וסביליה (Sevilla), שהוכרע בהטלת מטבע (Palacios-Huerta, 2014). בחודש ספטמבר 1962 נוסתה לראשונה שיטתו של בלסטר במשחק הגמר בין מועדון הכדורגל של ברצלונה (FC Barcelona) לריאל זרגוזה (Real Zaragoza). ברצלונה זכתה בגביע אחרי שניצחה בדו-קרב הפנדלים

⁴ ראו למשל: Palacios-Huerta, Ignacio, 'Psychological Pressure on the Field and Elsewhere', *Beautiful Game Theory: How Soccer Can Help Economics* (Princeton, NJ, 2014; online edn, Princeton Scholarship Online, 19 Oct. 2017), <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691144023.003.0006>

בתום שש בעיטות. עד מהרה אימצו מדינות רבות באירופה, בדרום אמריקה ובאפריקה את השיטה במפעלים שקיימו. הפופולריות שקנתה לה שיטה זו עודדה את פיפ"א לדון בה כפתרון רשמי למשחקים המסתיימים ללא הכרעה. ואכן, ב-27 ביוני 1970 התכנסה ההנהלה של פיפ"א בעיר הסקוטית אינוורנס (Inverness) והחליטה לאמץ את דו-קרב הפנדלים באופן רשמי, עם שינוי אחד: את הבעיטות לשער יבעטו שחקני הקבוצות לסירוגין ולא ברצף. החידוש לא הוחל על טורניר הכדורגל במשחקים האולימפיים במקסיקו, אולם מאז הוא נכנס לתוקף בכל המפעלים שבהם נדרשה הכרעה (Palacios-Huerta, 2014).

הגרסה הגרמנית

פנזברג (Penzberg) השוכנת במרכז בוואריה היא עיירה קטנה של כ-16 אלף תושבים. אחת משמונה דמויות המופת שבהן העיירה מתגאה היא שופט הכדורגל קרל ואלד (Wald), ממציא שיטת הפנדלים.⁵ ואלד שנפטר בשנת 2011 זכה להוקרת בני עירו כשבחודש יוני 2020 נקראו אצטדיון הכדורגל המקומי והרחוב המוביל אליו על שמו.⁶ בטקס המרשים של חנוכת האצטדיון נימק ראש העירייה שטפן קורפן (Korpan) את הבחירה בוואלד כדמות לחיקוי: "וואלד הפך את משחק הכדורגל להגון יותר. אחרי הכול, המשחקים לפני כן הוכרעו באמצעות הטלת מטבע או הגרלה. בעיטות העונשין שהומצאו בפנזברג הם משחק עצבים ומעוררי ריגוש, אך הקהל מתרגש לנוכח הכלל החדש. כיום אנו מכירים תודה לקרל ואלד וקוראים את האצטדיון על שמו".⁷ לטענת הגרמנים, ואלד הוא זה שהעלה את רעיון הפנדלים בישיבה של התאחדות הכדורגל הבווארית שהתקיימה ב-30 במאי 1970, לאחר שניסה את השיטה בליגות הנמוכות.⁸ לאחר שאושר הרעיון הוא אומץ על ידי ההתאחדות הכדורגל הגרמנית ועל ידי התאחדות הכדורגל האירופאית, ולבסוף על ידי פיפ"א (Wald, 2006). ביום ההולדת ה-90 של ואלד בירך אותו נשיא פיפ"א דאז ג'וזף בלאטר (Blatter) והעלה על נס את תרומתו לכדורגל באמצעות החידוש שהגה – בעיטות הפנדלים.⁹

הגרסה המלזית

מבחינת אוהדי הכדורגל של מלזיה נחשב קו יו טייק (Koe Ewe Teik) ל"מר כדורגל".¹⁰ טייק היה חבר בכיר בוועדת השיפוט של פיפ"א והחבר הראשון הלא-

⁵ ראו ריאיון של תימו הוייר עם קרל ואלד, ממציא בעיטות 11 מטר: Samstag, den 30. September 2006 um 11: 15 Uhr von Timo Heuer,

<https://web.archive.org/web/20061203004822/http://www.readers-edition.de/2006/09/30/interview-mit-dem-erfinder-des-elfmeterschiessens/>

⁶ <https://www.penzberg.de/kultur-und-freizeit/sport-freizeit/sportanlagen-und-hallen/karl-wald-tadion>

⁷ Roland Halmel, Ein eigenes Stadion für den Erfinder des Elfmeterschießens: Karl

Wald hatte eine Vorbildfunktion. <https://www.merkur.de/sport/amateur-fussball/landkreis-weilheim/karl-wald-stadion-fc-penzberg-djk-penzberg-esv-penzberg-spvgg-maxkron-karl-wald-92353515.html>

⁸ <https://www.dw.com/en/penalty-shoot-outs-ready-to-add-further-drama-to-euro-2008/a-3425254>

⁹ Karl Wald, Der Vater des Elfmeterschießens, 30.6.2006.

¹⁰ <https://www.stern.de/sport/fussball/wm-2006/news/karl-wald-der-vater-des-elfmeterschiessens-3597058.html>

Football Association of Malaysia.

אירופאי בוועד המנהל של הארגון – International Football Association Board (IFAB). הוא זה שהמציא את שיטת הכרטיסים הצבעוניים על פי מודל הרמזור: אדום ל"עצור", כלומר, "ראה הזהרת", וירוק ל"סע", כלומר, "צא מהמגרש". בשנת 1966 התגבש הרעיון ונכנס לתוקפו עם שינויים קלים, כפי שאנו מכירים היום. במהלך השנים יוחסה ההמצאה בטעות לנשיא פי"א סר סטנלי רוס (Rous) ולשופט האנגלי קן אסטון (Aston). כך או אחרת, במלזיה רואים בטייק את ממציא שיטת הפנדלים. ב-10 בפברואר 1970 שיגר טייק מכתב לחברי ועדת השיפוט העולמית ובו העלה את רעיון הפנדלים. במכתב הוא הציע הליך של חמישה סעיפים: (א) השופט קובע באיזה שער יערכו הבעיטות; (ב) תיערך הגרלה בין הקפטנים של הקבוצות ועל פיה יוחלט איזו קבוצה תבעט ראשונה (להזכיר, הבעיטות נערכו אז ברצף); ¹¹ (ג) כל קבוצה תבחר חמישה בועטים מבין השחקנים שהיו על המגרש עם תום ההארכה; (ד) אם בתום סדרת הבעיטות יהיה שוויון בין הקבוצות, ייבחרו שחקנים אחרים והם יבעטו עד להכרעה; (ה) לכל שחקן שעל המגרש מותר להחליף את השוער בכל זמן.¹² ההצעה עברה לוועדה מיוחדת שדנה במגמות הכדורגל המודרניות (Working Party on Trends in Modern Football). בתאריך 14-15 בפברואר 1970 דנה הוועדה בהצעות השונות, כולל בזו של סטנלי רוס – שליפת פתקים מהכובע – והכריעה לטובת הבעיטות כהליך מכריע. בפרוטוקול הישיבה יוחסו בעיטות ה-11 מ' לטייק.¹³ ב-27 ביוני אושרה ההחלטה בהנהלת פי"א.¹⁴

הגרסה הישראלית

הספורט הייצוגי בכלל והכדורגל בפרט היה טבוע בשנותיה הראשונות של המדינה בחותם של התלהבות לאומית ושל שאיפה עזה להפגין את סממני הריבונות החדשים לעיני העולם. היתרונות הפוליטיים שניתן היה להפיק ממפגשי ספורט בין-לאומיים הובלטו בהדגשה יתרה (חריף, 2011). הכדורגל, המשחק הפופולרי בעולם, היה חלק מההיסטוריה של מדינת ישראל ובאמצעותו נעשו הישראלים החדשים והוותיקים לשותפים בתהליך של בניו המדינה, כלומר, בעיצוב ההיסטוריה שלה (בן-פורת, 2010). גם בישראל היה הכדורגל לענף הפופולרי ביותר, והוא עדיין הוא זוכה למעמד זה. אלא שהפופולריות של הענף בארץ עומדת ביחס הפוך להישגיה של הנבחרת הלאומית.

רמתם של רוב כדורגלני ישראל נופלת מרמתם של עמיתיהם המקצועיים והמנוסים, והנבחרת הלאומית נחלה מפלות רבות בזירה הבין-לאומית, ומעולם לא נמנתה עם צמרת הכדורגל בעולם. הכדורגל הישראלי סיפק רגעי אושר מעטים בלבד וקשה לכנות את תרומתו הצנועה (מאוד) לכבוד הלאומי "משאב". ולכן, זכות יוצרים על תקנה ששינתה "סדרי עולם" בכדורגל הבין-לאומי והטביעה את חותמה על רגעיו הדרמטיים ביותר, נחשבת כפריט נחשק ביותר. הכרה בישראל כממציאת ריטואל

<https://www.facebook.com/FAMalaysiaOfficial/posts/dato-koe-ewe-teik-mr-football-of-asia-the-name-koe-ewe-teik-may-not-ring-a-bell-/512210173185557>

¹¹ בהמשך הוחלט על קיומן של שתי הגרלות: בחירת השער ובחירת הקבוצה שפותחת את סדרת הבעיטות.

¹² FIFA. (1970, February 20). Minutes of the Board meeting. FIFA Archives.

¹³ FIFA. (1970, February 14–15). Minutes of the Referees' Committee meeting, Section 13.3. FIFA Archives.

¹⁴ FIFA. (1970, June 27). Minutes of the Annual Board Meeting, Section G, p. 6. FIFA Archives.

בעיטות ההכרעה החדש עשויה לשמש פיצוי צנוע על כישלונות חוזרים ונשנים להעפיל לגביע העולם בכדורגל (זולת מקסיקו 1970) ולמפעלים יוקרתיים אחרים.

משחקי גביע העולם במקסיקו שהתקיימו בשנת 1970 היו הראשונים והאחרונים שבהם השתתפה הנבחרת הלאומית. אין פלא אפוא שהטבעת חותם ישראלי על הכדורגל העולמי – גם אם מדובר בסעיף תקנוני – היא נחמת-מה על אוזלת ידה במגרש הכדורגל. ולכן התקבע רעיון המצאת בעיטות ההכרעה בתודעה הלאומית כ"פנטז" ישראלי, שהומצא לאחר הדחתה של ישראל מטורניר הכדורגל האולימפי בשנת 1968.

בשנת 1968 השתתפה ישראל לראשונה בטורניר הכדורגל שנערך במסגרת המשחקים האולימפיים במקסיקו סיטי. ישראל סיימה את שלב הבתים במקום השני עם שני ניצחונות על גאנה (3: 5) ועל אל-סלוודור (3: 1) ועם הפסד אחד להונגריה (0: 2). בשלב רבע הגמר סיימה ישראל את המשחק מול בולגריה בשוויון 1: 1. מקץ 30 דקות הארכה נותרה התוצאה בעינה. הכלל קבע שיש לערוך הגרלה בין הקבוצות שתקבע את תוצאת המשחק הסופית. יושב ראש הוועדה המארגנת התייצב במרכז המגרש, הסיר את כובעו והכניס לתוכו שני פתקים, שעליהם נכתבו שמות הנבחרות. מרדכי (מוטליה) שפיגלר, הקפטן הישראלי, והקפטן הבולגרי שלפו את הפתקים מתוך הכובע. בולגריה זכתה בהגרלה ובניצחון (פורת, 2021).

כששבה הנבחרת לישראל קיבל את פניהם יגאל אלון, סגן ראש הממשלה. בקבלת הפנים שנערכה בשדה התעופה, הוא שאל את הקפטן מוטליה שפיגלר "מה קרה בהגרלה?" הכדורגלן השיב בהומור לקול לצחוקם של הנוכחים: "על שני הפתקים היה כתוב בולגריה" (יחזרה נבחרת הכדורגל, 1968). כשנעלמו החיוכים החלו לכרסם הספקות לגבי ההגרלה. מאז המשחק חלפו 55 שנים ועדיין מכרסמות שאלות לא פתורות, לפחות מבחינת הישראלים ובראשם שחקן הנבחרת דאז, יהושע (שייע) פיינגנבאום, שעדיין מלין על קיפוח מכוון (לוקאש וכהן, 2023).

הפסדה של נבחרת ישראל במשחקים האולימפיים במקסיקו הניע את מיכאל אלמוג, אז חבר הוועדה הטכנית של הקונפדרציה האפריקנית וחבר הנהלת ההתאחדות הישראלית לכדורגל, לשגר מכתב לפיפ"א בחודש יולי 1969. במכתבו הוא טען, שהטלת מטבע היא אכזרית, אינה ספורטיבית ומבזה גם את הקבוצה המנצחת. לחלופין הציע אלמוג את דו-קרב הפנדלים כמנגנון להכרעת המשחק.¹⁵ העיתונות הישראלית זקפה מייד את הרעיון לזכותה של מדינת ישראל וכינתה אותו "הפנטז הישראלי" (הערב בבאנגקוק – פתיחת משחקי גביע אסיה לנוער, 1969). אימוץ הפנטז על ידי פיפ"א עורר מחלוקת פנים-ישראלית, כשמזכיר ההתאחדות לכדורגל הישראלית יוסף דגן תבע לעצמו את זכויות היוצרים. מקורות שונים מצביעים עליו כמי שהגה את הרעיון ושיתף אותו עם מיכאל אלמוג, שפנה לפיפ"א. בזיכרון הציבורי הישראלי נחשב דגן ל"ממציא דו-קרב הפנדלים", על אף שאין ראיה

¹⁵ ראו העתק של המכתב המקורי:

<https://www.haaretz.com/israel-news/sports/2017-11-22/ty-article/.premium/israels-little-known-contribution-to-soccer-history/0000017f-f334-d223-a97f-fffd5d580000>
הקרדיט לעוזי דן. המכתב פורסם בידיעון של פיפ"א ונמצא בארכיון פיפ"א בציריך:
FIFA. (1969, August). News item no. 75, p. 222. FIFA Archives.
<https://inside.fifa.com/about-fifa/official-documents>

חד-משמעית המאשרת את גרסתו.¹⁶ דווקא גרסתו של אלמוג מתחזקת לנוכח המכתב ששיגר כבר ביולי 1965, ובו ביקש את אישור פיפ"א לקיים בעיטות 11 מ' כדי להכריע משחקי גביע שבהם לא הושגה הכרעה, גם לאחר 120 דקות ('פנייה לפיפ"א להכרעה בגביע', 1965). כך או אחרת, בשנת 2002 הכירה אופ"א בדגן, אז בן 93, כממציא בעיטות ההכרעה.¹⁷ לכאורה נסתם הגולל על שאלת זכויות היוצרים, אלא, כפי שנכתב לעיל, כעבור ארבע שנים נפתחה שוב שאלת הזכויות על ה"פטנט" כשפיפ"א הכירה בוואלד הגרמני כממציא השיטה.

הערות סיום: לא רק מאבק גרסאות

המטרה של מאמר זה הייתה לבחון כיצד סעיף חוקתי של משחק הכדורגל נתפס משאב יוקרתי שמעורר פולמוס ציבורי, בעיקר עבור מדינה כמו ישראל המייחלת להכרה בין-לאומית. ארבע הגרסאות שהוצגו במאמר מלמדות על הכמיהה במדינות שונות בעולם לנכס אליהן את הריטואל העכשווי של בעיטות ההכרעה בכדורגל. ארבע הגרסאות שונות זו מזו, ונראה שקרב הגרסאות אינו פתיר. להערכתנו לא ניתן לפסוק בשאלה לאיזו מדינה יש לייחס את המצאת דו-קרב הבעיטות כמנגנון להכרעת משחקים. כפי שנכתב במבוא, ייתכן שכמה מן הגרסאות הומצאו. אך גם ייתכן שלכולן יש אחיזה כלשהי במציאות. אנו התמקדנו במאבק התודעתי על זכות היוצרים, בעיקר מתוך נקודת מבט ישראלית, ועל תרומתה של המסורת הלא-מוחשית של הספורט להעלאת מעמדה של האומה בזירה הבין-לאומית.

ייתכן שאלו שניסו לייחס לעצמם את המצאת דו-קרב בעיטות ההכרעה בכדורגל הבינו גם את תרומת האירוע להתפתחות העתידית של משחק הכדורגל. הם הניחו שאירוע תחרותי זה, שבו מעורבים שוער ובוועט, הוא בעל פוטנציאל להפוך למאבק טכני, טקטי ופסיכולוגי בין שני ספורטאים שעניי כולם נעוצות אך ורק בהם. ואכן, בעיטות עונשין מ-11 מ' הן נושא למחקר רב-דיסציפלינרי, המנסה לבחון את דפוסי ההתנהגות של שני המתמודדים – הבועט והשוער. ספרות מחקרית ומקצועית ענפה מנתחת את בעיטות ההכרעה מ-11 מ' ממגוון של זוויות ראייה – היסטורית, טכנית, טקטית, פסיכולוגית וכלכלית (ראו לדוגמה: Anthony, 2001; Jordet, 2001; Littleton, 2015; McCrum, 2024; Miller, 1999). בעיטות אלו מבוצעות בזירת ספורט תחרותית אותנטית המספקת לחוקרים הזדמנות ייחודית לבחון את דפוסי התנהגותם וביצועיהם של שני השחקנים המעורבים באירוע. אלו החוקרים את בעיטות ההכרעה בכדורגל בוודאי מודים לאלו שהמציאו את האירוע, גם אם יש מחלוקת על זהותם של הממציאים.

¹⁶ ראו המקורות האלה:

Naor, A. (2020, May 20). The Israeli roots of the penalty shoot-out. The Librarians. https://blog.nli.org.il/en/hoi_penalties/

Dann, U. (2017, November 22). Israel's little known contribution to soccer history – Penalty shoot-outs. Haaretz. <https://www.haaretz.com/israel-news/sports/2017-11-22/ty-article/premium/israels-little-known-contribution-to-soccer-history/0000017f-f334-d223-a97f-fffd5d580000>

<https://www.uefa.com/news-media/news/025b-0f8e76dd1922-7d39f05f65b2-1000--remembering-penalty-shoot-out-pioneer-dagan> ¹⁷

רשימת המקורות

- אם לא תיפול הכרעה ייקבעו בעיטות ה-11 (1959, 29 במאי). למרחב, עמ' 9.
- בן לולו, א' (תשפ"א). כי מציון תצא תורה ודבר ה' מתל אביב יפו. בתוך ש' ליפשיץ, ט' פישר וי' שטרן (עורכים), *בפרט ובכלל, על יהדות, ריבונות וזכויות אדם* (עמ' 17-39). המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- בן פורת, א' (2010). ישראל שפה קשה, אך כדורגל דיברו כולם. *עיונים בתקומת ישראל*, 20, 144-168.
- בר און, מ' (תשס"א). לזכור ולהזכיר: זיכרון קולקטיבי, קהילות זיכרון ומורשה, בתוך *גבולות עשנים: עיונים בתולדות מדינת ישראל, 1948-1967* (21-54). יד יצחק בן צבי והמרכז למורשת בן גוריון.
- הגביע הוא שלנו? (9 בדצמבר). *הבקר*, עמ' 2.
- הערב בבאנגקוק – פתיחת משחקי גביע אסיה לנוער (15 באפריל). *היום (תל אביב)*, 15 עמ' 2.
- חזרה נבחרת הכדורגל (1 בנובמבר). *דבר*, עמ' 14.
- חריף, ח' (2011). *ציונות של שרירים*. יד בן צבי.
- כרמי, א' (2025). "לא ספורט לשם ספורט", *גיבורי ספורט בתקופת היישוב*. מכון מופ"ת.
- מחר הגמר על גביע הנשיא (29 בדצמבר). *הארץ*, עמ' 6.
- לוקאש א' וכהן, נ' (2023, 3 ביולי). שייע פייגנבוים: "יכול להיות שבאולימפיאדת מקסיקו סיטי רימו אותנו". *ynet*.
- מכבי יפו זכה בהגרלה בגביע טורניר הפרברים (25 בספטמבר). *הארץ*, עמ' 2.
- מקל, י', תעוז, א', אליקים, א', נמט, דקות, בן-זקן, ס' ואליקים, א' (2021). הארכת זמן כאמצעי הכרעה במשחקי טורנירים בין-לאומיים, בכדורגל – משמעות ונחיצות. *בתנועה*, י"ג, 22-28.
- נורה, פ' (1993). בין זיכרון להיסטוריה: על הבעיה של המקום. *זמנים*, 45, 4-19.
- פאנון, ר', וזמרי, א' (1960). *תולדות החינוך הגופני, הספורט והמשחקים*. המדרשה למורי החנוך הגופני.
- פורת, א' (2021). הסומבררו ותעלומת הפתקים שמנעו מנבחרת ישראל לעשות היסטוריה. *ynet*.
- פנייה לפיפ"א להכרעה בגביע ע"י בעיטות 11 מטר (4 ביולי). *מעריב*, עמ' 11.
- Anthony, A. (2001). *On penalties*. Yellow Jersey Press.

- Aughey, A. (2007). *The politics of Englishness*. Manchester University Press.
- Ayabe M., Sunami, S., Kumahara, H., & Ishizaki S. (2023). Effects of substitute allowance on match activity characteristics in Japanese professional football across 2019, 2020, and 2021 seasons. *Journal of Sports Sciences*, 40, 2654–2660.
- Berra, Y. (2010). *The Yogi book: "I really didn't say everything I said"*. Workman Publishing.
- Beaudouin F., Aus der Fünter, K., Tröb, T., Reinsberger, C., & Meyer T. (2019). Head injuries in professional male football (soccer) over 13 years: 29% lower incidence rates after a rule change (red card). *British Journal of Sports Medicine*, 53, 948–952.
- Brocas, I., & Carrillo, J. D. (2004). Do the "three-point victory" and "golden goal" rules make soccer more exciting? *Journal of Sports Economics*, 5, 169–185.
- Csató, L. (2021). A comparison of penalty shootout designs in soccer. *4OR, A Quarterly Journal of Operations Research*, 19, 183–198.
- Dalton, K., Guillon, M., & Naroo, S. A. (2015). An analysis of penalty kicks in elite football post-1997. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 10, 815–827.
- Eaves S J., Lamb, K. L., Hughes, M. D., Eaves, J. S., Lamb, L. K., & Hughes, D. M. (2008). The impact of rule and playing season changes on time variables in professional in rugby league in the United Kingdom. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 8, 44–54.
- Failey, S. (2003). In search of relieved social experience: Group-based nostalgia sport tourism. *Journal of Sport Management*, 17, 284–304.
- Field, A., Corr, L. D., Haines, M., Lui, S., Naughton, R., Page, R. M., & Harper, L. (2020). Biomechanical and physiological responses to 120 min of soccer-specific exercise. *Research Quarterly in Exercise and Sport*, 91, 692–704.
- Gaffney, C., & Bale, J. (2004). Sensing the stadium. In P. Vertinsky & J. Bale (Eds.), *Sites of sport: Space, place, experience* (pp. 25–38). Routledge.

- Gillmeister, H. (2008). Tennis history. *ITF Coaching and Sport Science Review*, 15.
- Grundy, P., Nelson, M., & Dyreson, M. (2014). The emergence of basketball as an American national pastime: From a popular participant sport to a spectacle of nationhood. *The International Journal of the History of Sport*, 31, 134–155.
- Halbwachs, M. (1980). *La Memoire collective* (Trans, F. & V. Y. Ditter), *The collective memory*. Harper and Row.
- Harper, L. D., West, D. J., Stevenson, E., & Russell, M. (2014). Technical performance reduces during the extra-time period of professional soccer match-play. *PLoS One*, 9, e110995.
- Hall, S. (2008). Whose heritage? Un-settling 'the heritage', Re- imagining the post-nation, in G. Fairclough, R., Harrison, J., Schofield & J. H. Jameson, Jr. (Eds.), *The heritage reader* (pp. 219–228). Routledge.
- Jordet, G. (2024). *Pressure: Lessons from the psychology of the penalty shootout*. New River.
- Jordet, G., Hartman, E., Visscher, C., & Lemmink, K. A. P. M. (2007). Kicks from the penalty mark in soccer: The roles of stress, skill, and fatigue for kick outcomes. *Journal of Sports Sciences*, 25, 121–129.
- Kubayi, A., & Toriola, A. (2019). Trends of goal scoring patterns in soccer: A retrospective analysis of five successive FIFA World Cup tournaments, *Journal of Human Kinetics*, 69, 231–238.
- Lake, R. (2018). The Wimbledon Championships, the All England Lawn Tennis Club, and "Invented Traditions". *International Journal of Sport Communication*, 11, 1–23.
- Littleton, B. (2015). *Twelve yards – The art and psychology of the perfect penalty kick*. Penguin Books.
- McGarry, T., & Franks, I. M. (2000). On winning the penalty shoot-out in soccer. *Journal of Sports Sciences*, 18, 401–409.
- McCrum, R. (2024). *The penalty kick – The story of a gamechanger*. Notting Hill Editions.
- Meyer J., & Klatt, S. (2021). Impact of one additional substitution on player load and coaching tactics in elite football. *Applied Sciences*, 11, 7676.

- Miller, C. (1999). *He always puts it to the right – A history of the penalty kick*. Orion.
- Olick, J. K., Vinitzky-Seroussi, V. & Levy, D. (eds.) (2011). *The Collective Memory Reader*, Oxford University Press.
- Oliveira M. A. C., Dambroz, F., Santos, R., & Moniz, F. (2021). VAR implementation and soccer team performance: a comparison between the 2014 and 2018 World Cups. *Journal of Physical Education and Sport*, 21, 3208–3213.
- Olowononi, E. O. (2022). Patent Rights in the Sports Industry. *European Journal of Law and Political Science*, 1(4), 9–16
- Palacios-Huerta, I. (2014). *Beautiful game theory: How Soccer can help economics*. Princeton University Press.
- Ramshaw, G. (2019). *Heritage and sport: An introduction*. Channel View Publications.
- Rodney, H. (2012). *Heritage: Critical approaches*. Routledge.
- Russell, M., Sparkes, W., Northeast, J., & Kildoff, L. (2015). Responses to a 120 min reserve team soccer match: A case study focusing on the demands of extra time. *Journal of Sports Science*, 33, 2133–2139.
- Schoenfeld, B. (2023). *Game of edge – The analytics revolution and the future of professional sports*. W.W. Norton & Company.
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.
- Snyder, E. (1991). Sociology of nostalgia: Sport halls of Fame and museums in America. *Sociology of Sport Journal*, 8, 228–238.
- van Bottenburg, M. (2001). *Global games*. University of Illinois Press.
- Wernicke, L. (2018). *Why is soccer played eleven against eleven? Everything you need to know about soccer*. Meyer & Meyer Sport.
- Wilson, R. (2009). History, memory and heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 15, 374–378.
- Young, J. E. (1993). *The texture of memory: Holocaust memorials and meaning*. Yale University Press.